

ТЕМА СУЧАСНОЇ ВІЙНИ В ЗМІСТІ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Таміла Яценко

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник відділу

навчання української мови та літератури

Інституту педагогіки НАПН України

<https://orcid.org/0000-0002-6121-7495>

e-mail: tamilakod@ukr.net

У статті актуалізовано проблему значущості увиразнення ціннісного складника сучасної літературної освіти та пріоритет виховання в учнів-читачів засобами художнього слова патріотизму, формування національної свідомості, активної громадянської позиції в реаліях Нової української школи. Наголошено на врахуванні дидактичного принципу зв'язку навчання літератури з сучасністю як одного з основних щодо проектування змісту шкільної літературної освіти та виховної значущості висвітлення творчості письменників-воїнів на уроках літератури в закладах загальної середньої освіти. Розкрито ціннісні та методичні аспекти теми російсько-української війни в змісті сучасної шкільної літературної освіти. Проаналізовано в контексті означеної проблеми чинні модельні навчальні програми з української літератури для 5–6 класів, 7–9 класів і підручники української літератури для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти, що підготовлені науковцями Інституту педагогіки НАПН України. Конкретизовано сутність різножанрових художніх творів, рекомендованих для текстуального вивчення в 5–9 класах, про боротьбу українського народу за свою незалежність з російськими загарбниками. Представлено модель ефективної організації навчальної діяльності учнів на уроках української літератури в 5–7 класах, в основі якої відтворення подій сучасної російсько-української війни. Докладно розкрито дидактичне призначення рубрик підручників української літератури для 5–7

класів щодо послідовного подання навчального матеріалу та розроблення методичного апарату в аспекті порушеної проблеми. Запропоновано різні методи і прийоми опрацювання навчального матеріалу та аналізу художніх творів, зокрема запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що сприяють актуалізації читацького та суб'єктного досвіду учнів, активізації самостійної діяльності учнів, усвідомленому розумінню творів мілітарної тематики, формуванню патріотичних почуттів і шанобливого ставлення до воїнів-захисників.

Ключові слова: зміст освіти; шкільна літературна освіта; Нова українська школа; українська література; модельна навчальна програма; підручник; російсько-українська війна; твори про російсько-українську війну; поети-воїни.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ціннісні орієнтири змісту сучасної шкільної літературної освіти в реаліях Нової української школи визначаються пріоритетом виховання в учнів засобами художнього слова патріотизму, національної свідомості, активної громадянської позиції. Особливої значущості означені концепти шкільного курсу літератури набувають в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Сутність сучасної української літератури про цю війну слушно увиразнює науковець В. Пахаренко: «При своїй щоденниковій документальності ця література художня за суттю. Вона вражає багатством різючих деталей, вихоплених прямо із гущі життя. У них віддзеркалюється океан нашого спільного горя, нашої люті й незламності... Слово про війну виконує сьогодні дві найголовніші функції – зцілення і свідчення... Тому стільки щирості, дивовижної мудрості та справжності у цій літературі, така високовольтна емоційна напруга» [6].

Виразний ціннісний потенціал закладено у змісті сучасної шкільної літературної освіти, як для адаптаційного, так і базового предметного циклів

навчання. Розкриття ціннісних і методичних аспектів теми російсько-української війни в змісті шкільної літературної освіти актуалізує порушену в статті проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання літературознавчих і науково-методичних розвідок в аспекті означеної проблеми дозволяє констатувати її недостатню теоретичну та практичну розробленість.

Теоретичним підґрунтям статті стали напрацювання науковців-методистів і літературознавців Л. Бондаренко, Ю. Бондаренка, Н. Гоголь, Н. Грицак, О. Ісаєвої, С. Кіраля, Ж. Клименко, Л. Овдійчук, О. Слижук, Г. Токмань, Т. Яценко, присвячені актуалізації теми російсько-української війни в процесі вивчення літератури, та оприлюднені в рамках усеукраїнського проєкту «Художня версія живої історії: письменники на війні».

Твердження ініціаторки та організаторки проєкту професора Г. Токмань є слушним щодо розуміння значущості екзистенційного потенціалу змісту шкільної літературної освіти та її ключових освітньо-виховних завдань: «Завдання нинішніх освітян і науковців – додати мілітарний аспект у педагогічну ідею формування національної самосвідомості засобами художнього слова» [8, с. 211]. Корелює із зазначеним теза науковиці С. Бартіяш: «Виховання патріотизму під час війни – це не лише про повагу до героїв, які захищають нашу землю. Це про формування в молоді відповідальності за країну, розуміння її цінності та гордості за свою національну ідентичність» [1, с. 37].

Отже, учені суголосні щодо важливості послідовного дотримання принципу зв'язку навчання літератури з сучасністю як одного з основних щодо проєктування змісту шкільної літературної освіти в реаліях Нової української школи та виховної значущості висвітлення творчості письменників-воїнів на уроках літератури в закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – висвітлення ціннісних і методичних аспектів теми російсько-української війни в змісті модельних навчальних програм і підручників української літератури для Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. У чинних модельних навчальних програмах із української літератури для 5–6 класів і 7–9 класів, підручниках української літератури для 5–7 класів, підготовлених науковцями Інституту педагогіки НАПН України, передбачено для текстуального вивчення твори про сучасну війну та опрацювання навчального матеріалу, де знайшла відображення тема боротьби українського народу з російськими загарбниками під час повномасштабної війни [4; 5].

Конкретизуємо прикладами. У підручнику української літератури для 5 класу є навчальний матеріал, у якому акцентовано на подіях російсько-української війни, розпочатої 24 лютого 2022 року. Так, дослідницькому завданню до драми-казки Олександра Олеся *«Микита Кожум'яка»* передую навчальна інформація, що корелює з подіями повномасштабного російського вторгнення на Україну: «За однією з легенд, після того, як Микита Кожум'яка здолав Змія, він запряг його у плуг і проорав велетенську борозну. Внаслідок цього утворилися так звані Змієві вали – видовжені земляні насипи, які слугували захистом від чужоземних загарбників, передусім кочівників. Вони ще й тепер простягаються майже на 2000 км через усю Наддніпрянську Україну. Навіть через тисячі років після тих далеких подій Змієві вали є оберегом. Так, ранньою весною 2022 року танки російських загарбників, які вторглися в Україну, не змогли їх здолати і змушені були відступити поблизу села Білогородка (неподалік від Києва)» [7, с. 97].

Учителеві-словеснику варто розповідати про події сучасної війни та її наслідки помірковано і розважливо. Необхідно завчасно вивчити соціальний паспорт певного класу та психологічні особливості учнів.

У процесі ознайомлення в 5 класі з оповіданням сучасної української письменниці *Марії Морозенко «Вірність Хатіко»* проведено паралелі із подіями сучасної війни. Для посилення емоційного впливу подано доступною школярам певної вікової категорії мовою навчальний матеріал: «На жаль, подібні історії трапляються і в наші дні. Так, у селищі Макарів, що на Київщині, вірний пес Ріні породи акіта-іну майже місяць чекав на порозі

будинку на свою господиню Тетяну. Утім, вона загинула під час війни, яку розв'язала росія проти українського народу. Собаку вдалося врятувати завдяки підтримці небайдужих людей і волонтерів. Ріні знайшов новий дім і нових господарів» [7, с. 165]. Така інформація забезпечує умови для розвитку емоційного інтелекту учнів, викликає в них переживання почуттів і вражень, що виникли під час первинного прочитання художнього твору.

З опорою на читацький досвід п'ятикласників запропоновано завдання для розвитку вмінь самостійної дослідницької діяльності – підготовку після текстуальної роботи над оповіданням М. Морозенко індивідуального або ж групового творчого проєкту «Тварини війни»: «Для цього, наприклад, довідайся інформацію про песика Патрона. Він здобув велику популярність під час війни України з росією, став улюбленим супергероєм для дорослих і дітей. Цей собака породи джек-рассел-тер'єр допоміг українським військовим виявити значну кількість вибухових пристроїв, що були встановлені російськими загарбниками. Зроби цікаву презентацію проєкту» [7, с. 167].

До роздумів про історичну долю України та готовності заради неї до самопожертви спрямовує вивчення в 5 класі оповідання *Галини Кирпи «Мій тато став зіркою»*. Цей твір про сприймання дівчинкою подій, що відбулися під час Революції гідності на Майдані Незалежності в Києві. Навчальний матеріал підручника містить доступну для п'ятикласників інформацію про події, що передували повномасштабній російській навалі на Україну. Авторка продемонструвала високу майстерність психологічного письма, розуміння душі дитини.

Методичний апарат підручника включає особистісно орієнтовані запитання, що сприяють осмисленню тематики твору – прагнення українського народу до свободи, причетність кожного до історії рідного народу, важливості збереження пам'яті про героїв: «Що ти знаєш про Революцію гідності? Чи є серед близьких тобі людей учасники тієї історичної події?» [7, с. 199].

У рубриці «Мовна скарбничка» подано тлумачення слів «майдан», «Небесна Сотня», «герой», що допомагатиме п'ятикласникам розумінню ідейного змісту твору та збагачуватиме їхнє мовлення.

На уроках української літератури в 6 класі також наголошується на подіях російсько-української війни. У розділі «Ліричні послання Україні» запропоновано для вивчення патріотичну лірику, зокрема акцентується увага на поезії, що написана під час російсько-української війни. Учням рекомендовано ознайомитися з відеопредставленням вірша поета-воїна *Павла Вишебаби* «Тільки не пиши мені про війну...».

У методичному апараті подано запитання для з'ясування враження про твір, осмислення його ідейного змісту та розвитку творчих здібностей учнів: «Чому тато-воїн просить доню не писати йому про війну? Яким він бачить людське щастя? Чи згоден ти з таким уявленням про щастя? З бажанням можеш написати невеличкий есей» [8, с. 81].

У процесі вивчення творчості *Остапа Вишні* в рубриці «Мовна скарбничка» зазначено: «Заборони української мови, як однієї з ознак самостійності нації, тривали від 1627 року. Тоді за наказом російського царя спалювали церковні книги, надруковані в Україні. Продовжувався лінгвоцид і в ХІХ ст., як то описано в оповіданні Остапа Вишні. А під час російської агресії на Україну, що розпочалася 24 лютого 2022 року, на тимчасово окупованих територіях загарбники також знищували українські книжки» [8, с. 219].

У навчальному матеріалі підручника української літератури для 7 класу послідовно дотримано дидактичний принцип зв'язку навчання літератури із сучасністю. Вивчення творів програмового розділу «Сучасні патріотичні пісні» сприятиме формуванню національної свідомості, плеканню патріотичних почуттів учнів. Йдеться про появу сучасних патріотичних творів, у яких «... оспівано героїзм і незламність українського народу в російсько-українській війні, біль його втрат і страждань, святу віру в перемогу та в мирне й щасливе майбуття» [9, с. 33].

Для текстуального вивчення запропоновано сучасні пісні «*Квіти мінних зон*», «*Місто Марія*» Святослава Вакарчука, де йдеться про захист Батьківщини, подвиг мешканців та оборонців Маріуполя, зокрема полку «Азов» та «*Біля тополі*» Петра Солодухи, що присвячена воїнам, які віддали свої життя, захищаючи Україну від російських загарбників.

У підручнику вміщено QR-коди, за якими семикласники мають змогу зайти в електронний додаток та ознайомитися з різними аранжуваннями рекомендованих пісенних творів.

У методичному апараті до теми вміщено запитання, що сприяють поглибленню вмінь аналізувати художні тексти патріотичної тематики, розумінню значущості сучасної патріотичної пісенної лірики, збагаченню емоційного інтелекту учнів: «За допомогою яких образів-символів автори кліпів зображують трагізм подій російсько-української війни й ушляхетлюють героїзм боротьби українського народу», «Які риси національного характеру українців ти можеш назвати, ознайомившись із сучасними патріотичними піснями?» [9, с. 35].

Учитель може використати в процесі вивчення пісень С. Вакарчука різні види навчальної діяльності, зокрема групову чи парну роботу школярів для створення щоденника учнівських вражень після прослуховування пісень. Наприклад, виписати із пісень ключові слова-символи, відтворити свої емоції за допомогою кольорів, визначити основні образи та символи, що використані в піснях і розкрити їх значення для виховання патріотизму.

У тематичному розділі «Сучасна українська поезія про війну» підручника української літератури для 7 класу також розкрито тему російсько-української війни. Учена-методист Г. Токмань актуалізує значущість розкриття мілітарних мотивів у ліриці сучасних поетів-воїнів, стверджуючи, що «це високий зразок художньої версії живої історії. Їх вивчення в школі спрямоване на формування надважливого для українців аспекту громадянської компетентності – готовності захищати свободу Вітчизни. Тлумачення екзистенціальних смислів та образів вірша шляхом діалогу текст-учитель-учень – методика, спрямована на емоційне

сприймання мистецтва слова, активне мислення, відкритість до дискусій, усвідомлення/творення власної життєвої позиції» [8, с. 216].

Вивчаючи сучасну українську лірику про війну, семикласники ознайомлюються з таким навчальним матеріалом підручника української літератури: «Війна – найбільша трагедія, найтяжче випробування для будь-якого народу. У сучасну Україну це горе принесла рашистська навала ще у 2014 р., а 24 лютого 2022 р. спалахнула повномасштабна російсько-українська війна. Жахливі випробування український народ долає мужньо, виходить із них сильнішим, мудрішим і згуртованішим. За ці роки він створив одну з найпотужніших і найпатріотичніших у світі армій. Українці роблять усе, що можливо, для перемоги. Зокрема, і поети, відображаючи у творах жах і смерть, воєнні будні, віру в мирне майбутнє, у перемогу, наближають її за допомогою своєї зброї – художнього слова» [9, с. 88–89].

На пропедевтичному етапі уроку вчителю важливо мотивувати учнів до прочитання сучасної лірики, у якій передано біль і втрати, силу духу та непереможність українського народу в період російсько-української війни та поставити школярам випереджальне запитання для з'ясування, що саме допомагає українцям як нації вистояти у цій загарбницькій війні.

Розвитку умінь учнів висловлювати власну думку сприятиме бесіда, орієнтовними запитання для якої можуть бути такі: «Які події в історії України стали поштовхом для створення великої кількості поезій про війну? Яку роль відіграє поезія в часи війни? Які твори про жахливі випробування українського народу вам уже відомо з попередніх класів?».

Для досягнення учнями основних мотивів сучасної мілітарної лірики, своєрідності її ліричних образів у підручнику наголошується, що у «цих поезіях відображено дуже багато болю – за загиблими чи скаліченими дітьми й дорослими, за втраченим миром, за сплюндрованим краєм, який ще вчора був квітучим. У них палає ненависть і лють до ворогів; сяє захоплення нашими воїнами, які самовіддано захищають нас і весь світ від рашистської чуми ціною своєї крові, свого життя; пламеніє незнищенна віра в нашу перемогу» [9, с. 91].

Учням запропоновано прочитати вірші Тетяни Строкач, Сергія Рубана та Валентини Матвіїв – авторів, яких об'єднує високий поетичний талант, уміння закарбувати в художньому слові всю правду про російсько-українську війну.

У процесі текстуальної роботи над віршем С. Рубана «Герої із Азовсталі» важливо під час бесіди зосередитися на питаннях: «Хто є ліричним героєм твору? Висловлює він власні почуття чи передає загальний настрій? Проаналізуйте порівняння «З якого ви, хлопці, металу? З якої ви, хлопці, сталі?» Який сенс вони несуть? Чому, на вашу думку, автор називає азовців «відважними внуками Атилли»? Як, на думку автора, подвиг захисників Азовсталі вплине на історію України? Яку пісню про мужніх захисників Маріуполя ви вже вивчили?».

Назавжди залишився на російсько-українській війні, але повертається до нас своїми віршами й піснями молодий *поет-воїн Ілля Чернілевський*, який загинув на Донеччині, боронячи Україну від загарбників. У підручнику для текстуального вивчення подано його вірш «*Я повернуся...*».

Важливо звернути увагу учнів на такі рядки вірша, як «життя наші Бог в цю мить підганяє під розмір окопу», що підкреслюють жертовність і відповідальність воїнів-захисників. Ліричний герой висловлює єдине для всіх українців бажання: «Як хочеться тиші, без мін, без арти». Його спогади про мирне життя увиразнюють патріотичний пафос поезії: «Мене – не зламати» та «вірити маємо ми в перемогу».

Внутрішній монолог ліричного героя передає відчуття війни як особистої трагедії кожного воїна-захисника. Поетичні рядки: «Палець правиці кільце обійма / Так міцно, неначе дитину матуся» підкреслюють родинні зв'язки, які мотивують воїнів до захисту своєї батьківщини.

Запропоновані в підручнику завдання допомагають учням визначити основний мотив твору, сприяють розвитку їхнього критичного мислення: «Якого горя завдає війна ліричному герою твору? Які його бажання? Про що мріє воїн? Що надає йому впевненості в перемозі» [9, с. 93].

Дослідниця С. Бартіяш, покликаючись на підручник української літератури для 7 класу авторського колективу Т. Яценко, зазначає, що «вірш «Я повернуся...» виконує важливу патріотичну функцію, формуючи гордість за захисту, віру у власні сили та єдність народу. Головний герой – солдат, що перебуває на передовій, стає символом мужності, стійкості й відданості Батьківщині. Фраза «Я повернуся...» підкреслює впевненість у перемозі і надію на зустріч із рідними – важливі аспекти патріотичного духу» [1, с. 39].

Для повноти досягнення творчості поета-воїна школярам рекомендовано для самостійного виконання завдання пошукового характеру: «Знайди в інтернеті та послухай пісню «Завірюха» на слова І. Чернілевського. Поділися своїми враженнями. Переглянь відео до твору. Визнач, що допомагає розкрити трагізм долі молодого поета-воїна. Використовуючи інтернет, ознайомся з історією створення муралу, присвяченого пам'яті загиблого поета І. Чернілевського» [9, с. 92–93].

Розвитку творчих здібностей учнів, умінь логічно висловлювати власну думку усно та письмово сприяють диференційовані за рівнем складності завдання рубрик «Читай і досліджуй!» і «Підсумуй!»: «Міністерство культури України та волонтери започаткували портал «Поезія вільних». Знайди в інтернеті та ознайомся з порталом, з віршами, що там розміщені. Прочитай однокласникам той твір, що тебе найбільше вразив. Можливо і ти робиш поетичні спроби. Надішли свої твори до портал «Поезія вільних», «Яким ти уявляєш життя своє і всієї нашої країни після перемоги на наступний день? Напиши собі листа в повоєнне майбутнє. Якщо хочеш – прочитай його своїм близьким людям, однокласникам чи вчителю» [9, с. 94].

Методично вмотивованою є міжмистецька взаємодія на уроках вивчення поезії про російсько-українську війну. Засвоєнню навчальної теми «Сучасна українська поезія про війну» сприяє змістове наповнення рубрики «Мистецькі діалоги», де йдеться про цикл цифрових портретів «Хрещені вогнем» авторства сучасного українського художника М. Дяченка. Учні пізнають постаті київського князя-воїна, бійця УПА, козака, сучасних захисників. Зазначається,

що вони належать до різних епох, але всі «хрещені вогнем», усі захищали чи й нині захищають Україну [9, с. 93].

Завдання на розвиток уміння аналізувати та узагальнювати навчальну інформацію, що представлена в різний спосіб, сприяють глибокому розумінню учнями значущості сучасної поезії про російсько-українську війну, вихованню патріотизму, утвердженню національної ідентичності: «Уважно роздивися цифрові портрети, зверни увагу на деталі. Які риси характерів героїв і героїнь проступають у їхніх портретах?» [9, с. 93].

Для закріплення вивченої теми «Сучасна українська поезія про війну» варто запропонувати семикласникам знайти в інтернеті інформацію про оборону Маріуполя, зокрема заводу «Азовсталь» і створити літературний альманах із віршами про російсько-українську війну.

Уперше в шкільній літературній освіті в 8–9 класах запропоновано вивчення української літератури за *хронологічно-стильовим принципом* (авторський колектив під керівництвом Т. Яценко). Тому відповідно в 9 класі передбачено ознайомлення учнів із сучасною поезією та прозою, зокрема й творами про сучасну війну.

У розділі «Сучасна молодіжна проза» рекомендовано вивчати повість *Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка»* [5]. Це сумна історія про трьох друзів, які живуть у зруйнованій росіянами Бородянці під Києвом, знайде відгук у душах сучасних учнів-читачів, які самі, на жаль, стали свідками російсько-української війни. Згадані у назві твору герої лише здаються казковими. Важливо, щоб школярі усвідомили, що Котик, Півник, Шафка – це, реальні, бо вони готові боротися і попереджати про небезпеку, оберігати всесвіт однієї української родини, яка покоління за поколінням проживає свою сімейну історію та стає сильнішою у час російсько-української війни.

Для увиразнення зв'язку літератури з життям необхідно в навчальному матеріалі підручника української літератури для 9 класу передбачити розкриття важливих історичних подій, що сприятиме актуалізації суб'єктного досвіду дев'ятикласників, розумінню літератури як художньої історії людства, як

своєрідного «документу» життя. Слід звернути увагу учнів, що журналістка Є. Серватинська помітила на третьому поверсі одного зі зруйнованих будинків у Бородянці вцілілу шафку, де зберігся посуд, і навіть керамічний півник, що стояв зверху. «Я подумала, – згадує вона, – шафка втрималася, хоч весь будинок обвалився. Нам треба брати з неї приклад. І сфотографувала». Ця символічна світлина поширилася в інтернеті.

Школярам цікаво буде дізнатися, що під час відвідин прем'єр-міністром Великої Британії Б. Джонсоном сплюндрованої росіянами Бородянки, місцева жителька подарувала йому такого ж півника як символ незламності українців.

Покликаючись на біографічний контекст як один із важливих у процесі текстуального опрацювання художнього твору, важливо акцентувати на тому, що *Олександр Михед* – письменник, який наразі проходить військову службу в Збройних силах України. До початку повномасштабної російсько-української війни він мешкав у Гостомелі, що на Київщині. Його дім, як і його батьків, які жили в Бучі, було зруйновано внаслідок ворожого обстрілу. Тому тема, що розкрита в творі «*Котик, Півник, Шафка*» особливо йому близька. Про цю повість автор-воїн пише так: «Книжка «Котик, Півник, Шафка» не мала жодної фахової рецензії..., тому що ця книжка – для читача, вона має допомогти конкретній людині почати читати й відчути полегшення» [3].

Змайстрована багато років по тому дідусем шафка, подарований на свято півник і врятований котик втілюють силу та незламність українців, бережуть сім'ю, рід як родинні реліквії і найголовніше – дарують надію на майбутню перемогу, увіковічують пам'ять про мужність і велич духу українського народу.

Про сутність загарбницької російсько-української війни письменник робить такий висновок, на якому варто наголосити на уроці вивчення повісті: «Вони забрали наше минуле. Наше життя. Вони знищують своє майбутнє. Ми всі лишилися під завалами драматичного театру в Маріуполі. Нас поховано в Бучі. Мертві більше не страждають. Живі більше не відчувають» [1, с. 304].

У межах програмової навчальної теми «*Поезія з війни*» рекомендовано в 9 класі вивчення творів сучасних *поетів-воїнів*. У програмі акцентується на

важливості висвітлення теми російського вторгнення в Україну та героїчному опорі українського народу загарбникам, наголошується на активному розвитку мистецької творчості в умовах російсько-української війни, провідних мотивах і образах сучасної антивоєнної поезії [5, с. 90–91].

Наголошується на можливості самостійного вибору вчителем творів мілітарної тематики для текстуального вивчення на уроках української літератури в 9 класі. Критеріями добору будуть відповідність віковим особливостям художнього сприймання дев'ятикласників, висока художність і гуманізм як ідейна основа змісту текстів. Також учитель може скористатися навчальним часом для вивчення творів про війну, що передбачений для розділу «Найцікавіше з літературних новинок» [4; 5].

Учні повинні усвідомити, що в творах мілітарної тематики відображено весь спектр люті до ворога й незламності українського народу, акцентовано на високій ціні нашої свободи, змальовано образ українця як людини мужньої, відповідальної за долю своєї Вітчизни. Варто, щоб на уроках прозвучали вірші поетів-воїнів *Бориса Гуменюка, Максима Кривцова, Сергій Жадана, Олексі Бика, Павла Вишебаби, Ярини Черногуз*.

Учитель наголосить, що така поезія вражає багатством деталей, узятих із реалій воєнного життя. Поет-воїн Б. Гуменюк так пояснює природу свого творчого натхнення: «Мої вірші – це не література, це – війна, що постає у текстах і за текстами... Знав, що маю зафіксувати цю мить, щоб не забути самому і не дати забути іншим. Моя основна функція – свідчити. Через сто років ці вірші стануть документом теперішнього часу» [2].

Висновки. Підготовлені авторським колективом Інституту педагогіки чинні модельні навчальні програми з української літератури для 5–6 класів і 7–9 класів закладів загальної середньої освіти, підручники української літератури для 5–7 класів, як у змістовому, так і в методичному аспектах орієнтовані на розкриття засобами художнього слова теми російсько-української війни, усвідомлення важливості боротьби українців за свободу і незалежність.

Аналітична робота над текстами художніх творів, опрацювання навчального літературознавчого та культурологічного матеріалу, система різнорівневих запитань і завдань оптимально сприяють розумінню учнями-читачами ідейного змісту творів про сучасну війну, формуванню патріотизму, національної свідомості школярів, плеканню шанобливого ставлення до подвигу воїнів-захисників України.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в організації моніторингу результативності використання підручників української літератури авторського колективу під керівництвом Т. Яценко як ефективного дидактичного засобу виховання патріотизму, формування національної свідомості, активної громадянської позиції учнів на прикладі художніх творів про сучасну війну.

Використані джерела

[1] Бартіш, С. (2024). Виховання патріотизму в учнів 7 класу засобами сучасної української поезії про війну. *XII Волошинські читання. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (5 грудня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України). Київ : Грамота.

[2] Війна 2022 (2022) : щоденники, есеї, поезія. Антологія. Львів : Вид-во Старого Лева; Варшава : Нова Польща.

[3] Гуменюк, Б. (2014). Вірші з війни. Київ: «Вид-во С. Пантюка».

[4] Михед, О.(2023). Я показав суть ворога словами самого ворога. Відновлено з <https://theukrainians.org/oleksandr-mykhed/>

[5] Яценко, Т. (Ред.) (2021). Модельна навчальна програма «Українська література» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти. Київ: КОНВІ ПРІНТ.

[6] Яценко, Т. (Ред.) (2024). Українська література. 7–9 класи: модельна навчальна програма. Відновлено з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744490>

[7] Пахаренко, В. (2024). Тема сучасної війни росії проти України в новій шкільній програмі з літератури. Відновлено з <https://chl.kiev.ua/KEY/Books/ShowBook/807>

[8] Токмань, Г. (2024). Вивчення сучасної міліарної лірики поетів-воїнів на уроках української літератури в середній школі. *XII Волошинські читання. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (5 грудня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України). Київ : Грамота.

[9] Яценко, Т. (2022). Українська література: підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти /Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук. Київ: ВД «Освіта».

[10] Яценко, Т. (2023). Українська література: підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти /Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук. Київ: ВД «Освіта».

[11] Яценко,Т. (2024). Українська література: підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти /Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук, І. Тригуб. Київ: Грамота.

References

[1] Bartish, S. (2024). Vychovannia patriotyzmu v uchniv 7 klasu zasobamy suchasnoi ukrainskoi poezii pro viinu. KhII Voloshynski chytannia. Shkilna literaturna osvita: tradytsii i novatorstvo: zb. materialiv vseukr. nauk.-prakt. konf. (5 hrudnia 2024 r., m. Kyiv, Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy). Kyiv : Hramota.

[2] Viina 2022 (2022) : shchodennyky, esei, poeziia. Antolohiia. Lviv : Vyd-vo Staroho Leva; Varshava : Nova Polshcha.

[3] Humeniuk, B. (2014). Virshi z viiny. Kyiv: «Vyd-vo S. Pantiuka».

[4] Mykhed, O.(2023). Ya pokazav sut voroha slovamy samoho voroha. Vidnovleno z <https://theukrainians.org/oleksandr-mykhed/>

[5] Yatsenko, T. (Red.) (2021). Modelna navchalna prohrama «Ukrainska literatura» 5–6 klasy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kyiv: KONVI PRINT.

[6] Yatsenko, T. (Red.) (2024). Ukrainska literatura. 7–9 klasy: modelna navchalna prohrama. Vidnovleno z <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744490>

[7] Pakhareno, V. (2024). Tema suchasnoi viiny rosii proty Ukrainy v novii shkilnii prohrami z literatury. Vidnovleno z <https://chl.kiev.ua/KEY/Books/ShowBook/807>

[8] Tokman, H. (2024). Vyvchennia suchasnoi miliarnoi liryky poetiv-voiniv na urokakh ukrainskoi literatury v serednii shkoli. KhII Voloshynski chytannia. Shkilna literaturna osvita: tradytsii i novatorstvo: zb. materialiv vseukr. nauk.-prakt. konf. (5 hrudnia 2024 r., m. Kyiv, Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy). Kyiv : Hramota.

[9] Yatsenko, T. (2022). Ukrainska literatura: pidruch. dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity /T. Yatsenko, V. Pakhareno, O. Slyzhuk. Kyiv: VD «Osvita».

[10] Yatsenko, T. (2023). Ukrainska literatura: pidruch. dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity /T. Yatsenko, V. Pakhareno, O. Slyzhuk. Kyiv: VD «Osvita».

[11] Yatsenko,T. (2024). Ukrainska literatura: pidruch. dlia 7 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity /T. Yatsenko, V. Pakhareno, O. Slyzhuk, I. Tryhub. Kyiv: Hramota.

Yatsenko Tamila, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher of the Ukrainian Language and Literature Teaching Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE TOPIC OF CONTEMPORARY WAR IN THE CONTENT OF SCHOOL LITERARY EDUCATION

The article highlights the importance of emphasising the value component of modern literary education and the priority of educating students-readers in patriotism through the means of the artistic word, the formation of national consciousness, active citizenship in the realities of the New Ukrainian School. It was emphasised

that the consideration of the didactic principle of the connection between teaching literature and contemporary as one of the main ones in designing the content of school literary education and the educational significance of covering the works of warrior writers in literature lessons in general secondary education.

The value and methodological aspects of the topic of the Russian-Ukrainian war in the content of modern school literary education are revealed. The current model curricula in Ukrainian literature and textbooks for secondary education institutions, prepared by scientists of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, are analysed. The essence of various genres of literary works recommended for textual study in grades 5–9, about the struggle of the Ukrainian people for their independence against Russian invaders, is specified. A model of effective organisation of students' learning activities in Ukrainian literature lessons in grades 5-7 is presented. The didactic purpose of the sections of Ukrainian literature textbooks for grades 5-7 is revealed in detail in terms of the sequential presentation of educational material and the development of methodological apparatus in the aspect of the problem raised. Various methods and techniques for processing educational material and analysing works of art are proposed, including questions and tasks of a reproductive, partially searching and problematic nature, which contribute to the actualisation of students' reading and subjective experience, conscious understanding of works on military topics, formation of patriotic feelings and respect for defenders.

Key words: content of education; school literary education; New Ukrainian School; Ukrainian literature; model curriculum; textbook; Russian-Ukrainian war; works about the Russian-Ukrainian war; warrior poets.